

Косово – европейски или ислямски казус

Владимир Чуков

***Kosovo - European or Islamic case:** The paper makes a survey of Kosovo-Islamic world relations, focusing on the diversity of the leading Islamic factors' assessment to this specific international case. The text is divided into three main parts: an ongoing process, actual state and perspectives. The main conclusion is that Kosovo will slowly be recognized by more and more Islamic countries, but will remain perceived as a classic European case.*

Key words: Kosovo, Islamic world, European Union, Pristina

ВЪВЕДЕНИЕ

Косово привлече погледа на международната общност на 17 февруари 2008 г., когато едностранно обяви своята независимост от Сърбия. След бурното признаване на новата държава от САЩ и от мнозинството страни-членки на Европейския съюз през първите два месеца процесът на разширяването на нейните дипломатически връзки се забави. Арабо-мюсюлманският свят демонстрира категорично своя обструкционизъм, но с течение на времето той започна да бъде преодоляван. Различни обстоятелства и фактори влияят върху решението на различните ислямски държави при формирането на крайното външнополитическо решение.

ИЗЛОЖЕНИЕ

I. Предистория

Арабско-мюсюлманският интерес към Косово датира още от кървавите събития през 1999 г., когато самолетите на НАТО бомбардираха сръбските позиции в провинцията. Тогава столиците на водещите страни от този регион се разделиха в своите оценки за случващото се. Мнозинството държави от Персийския залив, сред които са Турция, Саудитска Арабия, Катар, Кувейт, Обединените арабски емирства (ОАЕ), но също така и Йордания, ясно заявиха, че НАТО спасява местните албанци от сръбския геноцид и има право на намеса. [1] Заедно с това "умерените арабски държави" изпратиха материална помощ на бедстващите косовари. Паралелно с тези инициативи мнозинството от тях промениха седалището на своя посланик, акредитиран пред сръбските власти. Повечето страни от тази група ги изпратиха в Букурещ.

За разлика от тях, т.нар. "революционни режими" – Сирия, Иран, Либия и тогавашен Ирак определиха въпросните военни действия като "агресия на НАТО". Някои анализатори отстояват мнението, че тяхната позиция е повлияна от подсъзнателната солидарност към Югославия, с чийто бивш лидер Йосип Броз Тито те много добре работеха в рамките на Движението на необвързаните. Посланиците на Дамаск, Триполи, садамов Багдад, Техеран и някои други държави останаха в Белград.

В противовес на тактиката на редица западни страни с аналогична позиция, които откриха дипломатически представителства в столицата на Косово в условията на резолюция 1244, превърнала територията в протекторат на ООН, позитивно настроените към Прищина арабско-мюсюлмански държави се задоволиха с изпращането на "благотворителни организации" в бившата сръбска провинция. Последните трябваше да осъществяват хуманитарни, социални и религиозни дейности. На практика обаче тези фондации развиваха преди всичко религиозни практики, вследствие на което сред мюсюлманите в Косово се разпространиха ислямски идеи, непознати в косовското общество до 1999 г. Така в бившата сръбска провинция се появиха салафитските и шиитските проповедници, които полагат

сериозни опити за привличането на част от местните вярващи мюсюлмани към своя начин на търкуване на единобожието. Твърде малко обаче бяха реализираните проекти със социално или хуманитарно съдържание. Такива обекти, броящи се на пръсти, са построените с помощта на ОАЕ, Йордания и Египет една болница и няколко детски градини. [2]

В този контекст за отбелязване е динамичното развитие на арабско-албанските отношения след 1999 г., което пряко се отрази и на положението в Косово. Рязко се увеличиха инвестициите на Кувейт и ОАЕ в Албания. След финансова инжекция от ОАЕ беше построено летище, намиращо се в близост до албанско-косовската граница, чиято основна функция е да динамизира икономическия живот на вече независимата държава. Политическите контакти също зачестиха през последните месеци. След срещата на председателя на албанския парламент с емира на Кувейт в края на 2007 г. Албанската телеграфна агенция и сръбският вестник "Данас" предприеха, че Кувейт ще бъде първата страна от Персийския залив, която ще признае независимостта на Косово.

В светлината на подобна логика Главният мюфтия на Косово шейх Наим Тарнава посети същата година кралство Саудитска Арабия. Оттам той се завърна с обещания за бързо признаване на новата държава от Риад. [3]

II. Ситуация с бавно развитие

Почти два месеца и половина след едностранното обявяване на независимостта на бившата сръбска провинция Косово на 17 февруари 2008 г. и преминаването на трите последователни вълни от държави, признаващи този акт, се видя, че сред тях не се нареждат държавите от арабско-ислямското пространство. Ентузиазмът на Анкара, която призна Прищина само пет минути след официалното обявяване на независимостта, очевидно не се споделя от останалия ислямски свят. [4] Сред 39-те правителства, които изразиха готовност да изпратят свои дипломати в Прищина до май 2008 г. имаше едва шест страни-членки на Организацията ислямска конференция (ОИК) – Турция, Афганистан, Малайзия, Сенегал, Албания, Буркина Фасо и нито една от Лигата на арабските държави (ЛАД). Постепенно към призналите Косово се наредиха скромните страни-членки на ОИК – Гамбия, Малдиви и Коморски острови. Според архитектите на независимостта на Косово очевидно е, че е трябвало те масово да се присъединят към групата на "приятелите" на Косово в рамките на т.нар. втора вълна. Саудитският портал "Муфакират ал ислам" подчертава, че сред първата вълна са САЩ и водещите държави от Европейския съюз (ЕС) като Великобритания, Франция, Германия и други, във втората – другите страни-членки на ЕС, афро-азиатският блок и останалите държави, а в третата – съседните държави, една от които е и България. [5]

Във времето, официализирането на арабско-мюсюлманското признаване на Косово е трябвало да стане на проведената през периода 13-14 март 2008 г. среща на високо равнище на ОИК в Дакар. Своеобразно "подгръващо" действие с ясно приканващ в тази посока акт е изготвената броени дни преди това декларация на генералния секретар на организацията – турчина Икмаладин Иксаноглу, озаглавена "Одобрение от ОИК на обявената от Косово независимост". Буквално на следващия ден държавният секретар Кондолиза Райс приветства този документ на ръководството на ислямското ООН, както наричат ОИК, внушавайки необходимостта от материализирането му в конкретните двустранни отношения.

Още на заседанието на външните министри на ОИК, предшестващо срещата на държавните и правителствените ръководители обаче изкристализира преобладаващо обструкционистката позиция към новата държава. Тезата на лидерите на дипломатиите на ислямските държави е, че Косово е европейски проблем. След като ЕС не е приел единна позиция, то тогава и ОИК следва да се

съобрази с това. Следователно всяка отделна страна-членка на организацията сама трябва да изработи своето решение. Реваншът, който е бил планиран чрез внесеното от Турция предложение в дневния ред на сесията на държавните глави като декларация за колективно признание на Прищина е бил осуетен от представителите на Египет, Судан и Азербайджан. Вместо колективно признание, форумът в Дакар приема неутралната, по своя характер, декларация за "Подкрепа на народа на Косово". В сенегалската столица се разгаря ожесточена словесна битка между враждуващите лагери с цел по-добра аргументация на собствената позиция. Бившата сръбска провинция Косово е представена от министъра на образованието Енвер Ходжа (съвпадение на имената с бившия албански комунистически лидер), поради все още липса на назначен министър на външните работи. Може би представителят на новата държава не е успял да постави акцента на точното място в своето обръщение към присъстващите така, че да получи търсената симпатия. Той отбелязва, че повече от век Косово е европейски проблем и не може да бъде сравняван със ситуациите в никоя друга страна от Азия и Африка. Поставяйки ясно разграничение между Косово и регионите, от които идват политиките, участници в срещата, Енвер Ходжа се опита да ги успокои, че става въпрос за различни политически реалности. В същото време обаче изглежда думата "Европа" в изказването на косовския политик, много често отъждествявана в ислямския свят с недотам одобряваното политическо понятие "Запад", е предизвикала крайното негативно въздействие върху представителите.

Експертите твърдят, че Сърбия също е била подготвена за косовския "десант" в ОИК. Външният министър Вук Йеремич е изпратил писмо, в което се изразява съжаление от изказаното задоволство на генералния секретар Ихсаноглу от обявената от Косово независимост. Нещо повече, в него се споменава, че бившата сръбска провинция представява прецедент, който може да катализира дейността на сепаратистки движения, действащи на територията на някои от страните-членки на ОИК. Той се опитва да обори точно аргумента на косоварите, че едностранно обявената независимост ще отприщи амбициите на сепаратизма, който най-силно е представен в афро-азиатския регион. Освен това мюфтията на Белград Мохамед Испахич също изпраща писмо до високоставения форум с призив организацията да не признава новата държава Косово. [6]

Решаваща роля за въздържането на ислямските държави от признаване на Косово изиграва изказването на руския външен министър Сергей Лавров. От 2005 г. Русия получи статут на наблюдател в ОИК. Кремъл се старее да трупа все по-големи политически дивиденди в този регион, провеждайки на 24-25 септември внушителна конференция под наслов „Русия и ислямския свят. Сътрудничество за стабилност“. В речта си руският първи дипломат потвърждава желанието на новия държавен глава на Руската федерация Дмитрий Медведев да продължи приятелските връзки с ислямските държави. Той повтаря доводите на сръбската страна, че казусът Косово ще стимулира амбициите на сепаратистките организации в различни страни по света. Много от делегациите са възприели словата на руския дипломат да останат неутрални и да не се месят в конфликта, в който мерят сили двете супердържави Русия и САЩ. Анализатори са категорични, че опасенията за нанасянето на щети в двустранните отношения (политически, икономически и военни) с Русия са основната спирачка пред редица страни-членки на ОИК да признаят Косово. В същото време редица коментатори считат, че позицията на Русия е била подкрепена задкулисно от Иран и това още повече е неутрализирано турско-американския натиск, наклонявайки везните против колективното признаване на бившата сръбска провинция. [7]

Твърде малко страни-членки на двете разглеждани международни организации (ЛАД и ОИК) изразиха своите официални позиции по отношение на обявената на 18

февруари независимост на Косово. Повечето от тях предпочетоха да поддържат отрицателен неутралитет, запазвайки мълчание. Изключение правят две арабски държави. Това са Египет и Либия. Позицията на Кайро стана известна чрез изявлението на президента Хосни Мубарак по време на посещението му в Москва. В руската столица той отбеляза: "Ние не можем да признаем Косово, тъй като нашите източноправославни братя (местната коптска общност, наброяваща около 15 милиона – бел. авт.) не биха одобрили този акт." Много по-подробно аргументирана е позицията на зам.-външния министър по европейските въпроси Фатима Захра, изразена в отговор на парламентарното питане от Яхия Масири и Хазем Мансур, депутати от парламентарната фракция на "Мюсюлманските братя". Египетската дипломатка заявява, че конфликтът в Косово не е религиозен и не може да бъде сравняван с този в Близкия Изток. Тя отклонява внушенията на председателя на парламентарната група на египетските ислямисти Мохамед Кататани, който в поздравителен адрес до премиера Хашим Тачи, парламентарния председател Якуб Красничи и до целия народ на Косово призовава новата държава да стане "истински символ на исляма и светилник на мюсюлманите в Европа". Експерти възприемат изказването на Върховния наставник на "Мюсюлманските братя" Мохамед Махди Акиф, че "признаването на Косово от Египет не би противоречало на позицията на американската администрация, която побърза да го признае" по-скоро във вътрешнополитически, отколкото във външнополитически контекст. Става въпрос за предизборна борба между опозиционните "Мюсюлмански братя" и управляващата Националнодемократична партия на президента Мубарак в навечерието на местните избори. Паралелно с това първоначално представителят на Либия в ООН, а впоследствие и лидерът на Джамахирията в своя типичен емоционален стил също изложи аргументите за непризнаването на Косово. В тях прозира силен антиамериканизъм, въпреки че той е изложен по един имплицитен начин.

III. Причини за арабско-мюсюлманския бойкот

В най-общи линии, мотивите за бойкота на страните-членки на ЛАД и ОИК по независимостта на Косово могат да бъдат синтезирани в няколко групи. [8] Те обаче не са равнозначни за всички държави, тъй като техните външнополитически механизми са изработили различни ценности и приоритети.

1. Огромното множество ислямски държави възприемат обявяването на независимостта на Косово като рецидив от Студената война. Проблемната ситуация на Балканите се оценява като неразрешен спор между Вашингтон и неговите съюзници, от една страна и Москва и нейните съюзници, от друга. Инстинктивно, следвайки поведенческите стереотипи от времето на блоковото противопоставяне, тези държави, повечето от които са членки на Движението на необвързаните, се дистанцират от подобен тип спорове.

2. Редица страни възприемат Косово като "американски продукт". Те проектират своя естествено натрупан антиамериканизъм от близоизточния конфликт върху новата проблемна ситуация. Обструкционизмът е видимо силно изразен при т.нар. "революционни режими" като например Либия, Сирия, Иран и други.

3. Групата на държавите с ясно изразена ислямистка ценностна система не възприемат проблемната ситуация като ясно открояващ се религиозен спор. Нещо повече, някои ислямистки кръгове подозират Косово в ролята на "троянски кон" по отношение на истинския ислям. В уводна статия на електронното списание "Ал Асър", отразяващо позициите на научния салафизъм, ислямистка доктрина която доминира интелектуалното пространство на Саудитска Арабия, се твърди, че Косово е помощ за т.нар. "умерен ислям". То е замислено от Вашингтон като антитеза на т.нар. "радикален ислям", представен в страните от Персийския залив. [9]

4. Почти всички въпросни държави се опасяват, че Косово ще се превърне в генератор на сепаратистки движения в собствените им етноконфесионални общества. Ако те признаят новата държава, то ще трябва да го направят и по отношение на някоя обособяваща се в страната група.

5. Редица държави от арабско-мюсюлманската група рецепират силното присъствие на "албанския фактор" в обявяването на независимостта на Косово като причина за пасивно изразяване на верската си солидарност към местните мюсюлмани. Това, от правнодогматична гледна точка, прави косовският казус коренно различен от босненския случай. [10] Според неписаните правила на етническата легитимност на политическия ислям косоварите притежават своя собствена "родина-майка", а именно Албания. Тя е длъжна да се погрижи за тях. Босненците, които са със сръбска и хърватска етническа принадлежност не притежават такава, тъй като тяхната автентична "родина-майка" е християнска държава. По разбираеми причини Сърбия и Хърватска не могат да изпълнят тази функция за босненците-мюсюлмани. В този ред на мисли външният ислямски свят е длъжен да прояви религиозна солидарност и да се превърне в липсващата адекватна "родина-майка". Най-общо казано, босненците и косоварите попадат в различни категории от т.нар. "група на ислямизирани етноси". Последните са по-близо до върха на управленската пирамида в исляма, тъй като етнически спадат към Албания - ислямска страна с традиции и присъствие чрез влиятелни общности в редица арабски и ислямски държави. Например създателят на модерен Египет, турският васал Мохамед Али паша (1769 – 1849) е от албански произход.

6. Местните мюсюлмани излъчват разнопосочни послания към ЛАД и ОИК. Разцеплението на сръбския институционален ислям през 2006 г. подкопава доверието към всички духовни лидери на това малцинство. На практика се формират две групи, които спорят помежду си. Първата е съставена от мюфтийствата на Косово, Албания, Македония, Черна гора и едното от крилата на сръбския официален ислям - Ислямският съвет на Сърбия със седалище Нови Пазар, Санджак. Те призовават мюсюлманския свят да признае Косово. Втората група е представена от мюфтията на Белград Мохамед Испахич и мюфтийството на Босна. Макар и с различни аргументи и различна степен на обструкция, те подкрепят позицията на своите правителства за непризнаването на бившата сръбска провинция. На международните форуми на ислямските институции арабските страни признават официално подкрепения белградски, а не опозиционно настроения санджакски мюфтия Моамар Соколович.

IV. Бъдещето

Непосредствено след обявяването на независимостта на Косово сред експертите преобладаваше мнението, че Йордания, ОАЕ и Катар ще бъдат първите три арабски държави, които скоро ще признаят независимостта на Косово. [11] Наблюдателите считат, че водещият аргумент за Аман да вземе подобно решение ще бъдат близките отношения с Вашингтон, който мобилизира всички свои усилия в тази посока. Трябва да се отбележи, че Йордания е първата арабска държава, която изпрати официално лице в Прищина. Става въпрос за кралица Рания, съпругата на настоящия крал Абдула II, която през март 2000 г. посети редица селища в бившата сръбска провинция. Тя участва в откриването на няколко социални обекта, в офисите на които и до този момент са изложени общите снимки за спомен на местните жители с кралската особа.

Държавата Катар също активизира своята политика на Балканите. Това особено ясно проличава по отношение на страните със значимо ислямско население. Емирството е една от първите арабски държави, които признаха независимостта на Черна гора при отделянето ѝ от Сърбия. 22% от нейното

население изповядва ислямската религия. В края на януари 2008 г. Доха разкри посолство в Подгорица. При наличието на население в Косово, което над 90% изповядва ислямската религия е логично да се очаква скорошно установяване на дипломатически отношения с новата държава.

Много неясна остава позицията на Ирак. Журналистът Мохамед Арнаут (самият той е от албански произход) отбелязва, че конфесионално скроената държава няма категорична позиция по отношение на косовския казус. Правителството в Багдад го разглежда през ясно отчетливата албанска призма. Албания е една от държавите, участващи в „коалицията на желаещите“ в Ирак. Премиерът Сали Бериша посети Багдад в края на 2006 г. Редица албанци работят в арабската страна в рамките на многото чуждестранни фирми, установили се в полуразрушената държава. Ако все пак кюрдите изразяват симпатия към новосъздадената държава, по понятни причини, то сунитите и най-вече шиитите изпитват подчертан скептицизъм. Причината за това е отрицателното отношение на Техеран, който вижда в косовската независимост намесата на САЩ и техните западни съюзници.

Политическите прогнози се сбъднаха частично. На 14.10.2008 г. ОАЕ станаха първата арабска държава, която призна Косово. Декларацията на Абу Даби е част от поредната кампания за признаване на новата европейска държава. Неслучайно тя съвпада с решението на Черна Гора и Македония да изпратят свои дипломати в Прищина. Тези три държави оформят своеобразна „четвърта вълна“ на дипломатическа подкрепа за обявената на 17 февруари независимост на Косово. ОАЕ са 51-вата държава, осъществила подобен външнополитически акт. Възможно е иницирирането на тази „четвърта вълна“ да бъде възприето като своеобразна американско-европейска контраатака срещу сръбско-руската офанзива и нетната победа на Москва и Белград в ООН. Сърбия получи подкрепата на Общото събрание на международната организация да отнесе въпроса за независимостта на Косово пред Международния съд в Хага. Сръбското предложение беше подкрепено от 77 държави, 6 се обявиха „против“, а 74 се въздържаха. България и ОАЕ бяха в последната група. ОАЕ заемат специфично място в групата на арабските умерени режими и са сред тези, чиито външнополитически механизъм (до голяма степен) е съобразен с американското влияние. Някои експерти правят аналогия между поведението на емиратската дипломация по признаването на режима на талибаните в Афганистан и признаването на Косово. Абу Даби бе първата държава в света, която призна режима на афганистанските религиозни фанатици. Това стана когато през 1996 г. Вашингтон имаше позитивен поглед към талибаните в Кабул. Когато той се промени след шест месеца, ОАЕ скъса дипломатически отношения с афганистанските фундаменталисти.

На 20.04.2009 г. Косово бе признато и от втора арабска държава – Бахрейн, а на следващия ден и от лидера на арабския свят - Саудитска Арабия. Експерти са на мнение, че този акт изглежда напълно логичен, след като кралството беше единствената арабска държава, която участваше в конференцията на донорите за Косово. Последната се проведе в Брюксел на 11 юли 2008 г. На нея бяха събрани около 1,2 милиарда евро, от които Рияд предостави 32 милиона евро. Европейският съюз стана най-големия спомоществовател с около половин милиард евро. На 7 юли Йордания също излезе с официална декларация, че признава Косово. Така в края на месец октомври 2009 г. страните-членки на ООН, установили дипломатически отношения с Прищина са 62 плюс Република Тайван.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На този етап може да се обобщи, че Косово прилага едностранната диференциация като основно средство в своята външна политика към арабско-мюсюлманския свят. Основен неин компонент е натискът на местното общество

мнение, изразявано от неправителствени организации, медии, изявени светски и религиозни дейци върху гражданското общество в арабско-мюсюлманския свят. От своя страна, последното излъчва предимно положителни послания към своите правителства с цел бъдещото признаване на новата държава на Балканите.² Комбинацията от натиска на Запада и в по-слаба степен от симпатиите на гражданското общество, най-вече на верска основа ще доведат до признаването на Косово в средносрочен и дългосрочен план от правителствата на повечето "умерени арабски държави" и на тези страни-членки на ОИК, които са относително по-зависими от финансовата помощ на международните институции.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Салем. М., *Косово уа ал аалем ал араби*, Косово и арабският свят, Ал Хая, Лондон, 26.04.2008.
- [2] Талиб, А., *Истиклал Косово*, Независимостта на Косово, Шарк ал аусат, Лондон, 15.05.2008.
- [3] Чуков, Вл., Косоварите желаят признание и помощ от ислямския свят, Ориент.бг, http://www.orientbg.info/komentari/kosovo_priznavane.html, 18.02.2008.
- [4] Statement of H.E. Mr. Ali Babacan, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Regarding the Recognition of Kosovo by Turkey, 18 February 2008, <http://www.mfa.gov.tr/statement-of-h-e-mr-ali-babacan-minister-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-turkey-regarding-the-recognition-of-kosovo.en.mfa>
- [5] Омру, А., *Иттипаф Косово*, Признаването на Косово, Муфакират ал ислам, 18.05.2008.
- [6] Независимостта на Косово обединява сръбските мюсюлмани, Ориент.бг, http://www.orientbg.info/analizi/sarbi_muslim.html, 27.02.2008.
- [7] Организация ислямска конференция „взе за сведение“ независимостта на Косово, Ориент.бг, http://www.orientbg.info/analizi/oik_kosovo.html, 16.03.2008.
- [8] Ислямският свят е разцепен по независимостта на Косово, Ориент.бг, http://www.orientbg.info/komentari/kosovo_arab_league.html, 19.02.2008.
- [9] Мохамед, А., *Косово интаж америки*, Косово –американски продукт, Ал Асър, 3.03.2008.
- [10] Албанската сянка върху арабския поглед към Косово, Ориент.бг, http://www.orientbg.info/analizi/albanska_sianka.html, 25.02.2008.
- [11] Насър, Г., Независимостта на Косово и позицията на ислямския свят, Ориент.бг, http://www.orientbg.info/komentari/kosovo_arabski_medii.html, 11.02.2008.
- [12] Насър, Г., Прищина призовава арабите да я признаят, Ориент.бг, http://www.orientbg.info/komentari/kosovo_arabi.html, 28.08.2008.

За контакти:

Проф. д.ик.н. Владимир Чуков, Катедра „Европеистика“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел. 0889 768745, e-mail: vlachu1@gmail.com

Докладът е рецензиран.